

Achtergrond

De Raad van Europa heeft in 2000 de Europese LandschapsConventie (ELC) het licht doen zien. Het ELC is door 40 landen getekend en (dd. maart 2015) door 38 landen geratificeerd (http://www.civilscape.eu/civilscape/content/en/elc/parties/index_own.php?jid=1o2o1).

Ook Nederland hoort daarbij. Kern van de ELC is de erkenning van het recht van iedere burger op een kwalitatief hoogwaardig landschap in zijn/haar leefomgeving, en het erkennen van de zorgplicht die dat voor overheden met zich meebrengt.

Concreet is het volgens de Conventie nodig:

- om organisaties en lokale overheden van waarde van landschappen bewust te maken;
- om onderwijs op het gebied van landschapsontwerp, inrichting en beheer te bevorderen;
- om de diversiteit en kwaliteit van landschappen te identificeren en te omschrijven;
- om de uitvoering van landschapsbeleid en landschapsbeheer mogelijk te maken.

De ELC vraagt niet alleen om een objectieve beschrijving van de aanwezige landschappelijke waarden, maar ook om het signaleren van veranderingen daarin. In een aantal landen zijn inmiddels Landschapsobservatoria opgericht om landschappelijke verandering te observeren, meten en beschrijven. Deze Landschapsobservatoria stellen lidstaten in staat de versterking dan wel vervlakking van landschappelijke kernkwaliteiten op nationale schaal te monitoren. Een belangrijk middel om (bij) te kunnen sturen op effectief landschapsbeleid in de geest van de ELC. De oprichting van zogenaamde 'landschapsobservatoria' in de betrokken landen vormt daarmee onderdeel van het ELC: enkele landen hebben daadwerkelijk een observatorium opgericht.

Nationaal landschapsbeleid bestaat - sinds het opheffen van landschap als beleids categorie in het kader van de deregulering en decentralisatie - in Nederland uit de optelsom van 12 provinciale werkwijzen en invullingen. Er is inmiddels een grote diversiteit ontstaan in de wijze van identificeren en waarderen van landschappelijke kernkwaliteiten. Er is – als reactie op de terugtrekkende overheid en opkomende energieke samenleving – een verschuiving gaande van passief landschapsbeleid naar actief ruimtelijke kwaliteitsbeleid. Er is een algemeen gevoel dat het landschap sluipenderwijs vervlakt en verrommelt, maar er is geen meetinstrument om dit te onderbouwen dan wel als onzin af te doen. Laat staan dat er op grond van monitoring bijsturing van het beleid mogelijk is.

Nederland kende een dergelijk Observatorium tot voor kort nog niet. Sterker, de beperkte mate waarin in Nederland vorm wordt gegeven aan landschapsbeleid, en de geringe hoeveelheid middelen die beschikbaar zijn voor het landschap, vormt de belangrijkste reden voor het oprichten door enkele betrokken organisaties van het Nederlands Observatorium. Ons landschap is te waardevol om te laten versloffen.

In Nederland is sinds een aantal jaar wel sprake van versterkte interesse voor het landschap, ook politiek-bestuurlijk. Dat uit zich in diverse rapporten (bijv.: 'Landschap verdient beter' van Rinnooy Kan; 'Duurzame financiering van landschap' van KPMG) en moties (bijv.: najaar 2014, herwaardering Nationale Parken). Echter beleidsmatig gezien blijft landschap een uitermate dun dossier. Stringent blijkt dat uit de a.s. nieuwe wetgeving op het gebied van natuur resp. omgeving, waar landschap geen enkele beschermde status aan zal kunnen ontleen. Landschap is van iedereen, maar slechts weinigen voelen zich er verantwoordelijk voor. Dat geldt zowel voor bestuurders als voor het publiek.

Het Landschapsobservatorium Nederland is noodzakelijk. Het moet een significante rol spelen bij het vergroten van de aandacht voor landschap en van het besef dat een waardevol landschap niet vanzelfsprekend is. Daarmee wordt tevens gehoor gegeven aan het advies van de Rijksadviseur van het Landschap en Water over de ELC, eind 2013, waarin hij constateert dat in het Europese netwerk van observatoria 'Nederland schittert door afwezigheid'.

Ambitie van het Landschapsobservatorium Nederland

Het Landschapsobservatorium Nederland is een initiatief van Landschappen.NL in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Onderzoeksinstituut Alterra van Wageningen UR, de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap en het Servicepunt Nationale Landschappen. Is er een plek voor de rijksoverheid als stelselverantwoordelijke voor het natuurbeleid? Is er een opdrachtgeverschap te adresseren bij het IPO? Dat zou ook de bijdrage van Alterra gemakkelijker maken. Is Staats Bosbeheer niet een natuurlijke bondgenoot?

Het Landschapsobservatorium Nederland (Observatorium) beoogt:

- 1) het monitoren van de kwaliteit van het landschap zowel in termen van achteruitgang als vooruitgang;
- 2) het rapporteren over de ontwikkelingen (zowel planmatig als autonoom) in het landschap;
- 3) Het vergroten van de publieke en politiek-bestuurlijke aandacht voor landschap.

Het Observatorium zou zich niet moeten verenigen tot behoud van cultuurlandschappen, maar ook de vorming van nieuwe kernkwaliteiten ten gevolge van de grote transitie (energie, water, landbouw) moeten omarmen. Het Observatorium zou een *community* kunnen zijn waarin (provinciale) overheden geholpen worden hun (beleids)vraag rond het bevorderen van omgevingskwaliteit en landschapsbewustzijn te verwoorden zodat deze als opdracht door partijen 'uit het landschap' in samenwerking met kennisinstellingen en diensten voor de verifieerbaarheid uitgevoerd kunnen worden.

Agenda

Leitmotiv voor het Observatorium vormt de Europese Landschapsconventie. Centraal uitgangspunt van de ELC is de grote culturele, identiteitsbepalende waarde van landschap op zowel lokaal als Europees niveau.

Ten eerste betekent de handtekening van het Rijk onder ELC de verantwoordelijkheid voor een systeem van waardering van landschapskenmerken vergezeld van een verifieerbare vorm van kwaliteitsbewaking. Het landschapsobservatorium wil daarbij ondersteunend en adviserend zijn. Daartoe worden als start reeds ontwikkelde instrumenten ingezet zoals het Meetnet Agrarisch Cultuurlandschap van LNL en de Landschapsmonitor van de RCE. Uiteindelijk wordt gestreefd naar een volwaardig systeem van: Nationaal optelbare waarderingen van kernkwaliteiten; monitoring van objectieve indicatoren in het beleid; monitoring van objectieve indicatoren in het veld.

Ten tweede: Onderdeel van het gedachtengoed van de ELC is een grote betrokkenheid van burgers bij het formuleren en uitvoeren van landschapsbeleid. Met name provincies en gemeenten zijn aan zet om enerzijds ruimte te geven aan de landschapsvormende bottom-up ontwikkelingen uit de energieke samenleving en anderzijds deze ontwikkelingen qua onderlinge samenhang en landschappelijke expressie de gewenste richting in te duwen. Daarbij zijn de overheden meer dan een gewone partner. De kracht van de ELC wordt gevormd door de spontane, bottom-up benadering van maatschappelijk middenveld en betrokken burgers. Maar zonder het commitment van de nationale en regionale overheden aan het dossier 'landschap', zijn inhoudelijke ambities onhaalbaar. Het Landschapsobservatorium wil een gezamenlijk platform zijn voor de uitwisseling van kennis en ervaring op dit gebied. En daarmee een bijdrage leveren aan de vorming van effectief landschaps- dan wel omgevingskwaliteitsbeleid dat recht doet aan de energieke samenleving als motor van landschapsvorming en de overheden als hoeder van bestaande waarden en bevorderaar van nieuwe kwaliteiten.

Een derde onderdeel van het landschapsobservatorium omvat het delen, benutten en versterken van kennis op het domein landschap in het algemeen. Hiervoor werkt het observatorium samen

met erkende kennisinstellingen (o.a. Alterra, RCE). Daarnaast worden ervaringen uitgewisseld met collega-organisaties in andere Europese landen.

De activiteiten van het landschapsobservatorium Nederland in hoofdlijnen:

- Monitoren van ontwikkelingen in het landschap,
- Rapporteren en beschikbaar maken van informatie,
- Doorontwikkelen praktische kwaliteitscriteria,
- Faciliteren en stimuleren van vormen van waardering en monitoring,
- Faciliteren en stimuleren van effectief landschapsbeleid dat recht doet aan de energieke samenleving (*=Inhoudelijk inbreng op basis van ELC bij ontwikkeling van wet- en regelgeving*),
- Kennisuitwisseling wetenschap en praktijk, nationaal en internationaal,
- Stimuleren en entameren landschapsonderzoek,
- Ontsluiten van kennis en ervaringen (*=Website voor/door professionals en politiek/bestuurders*).

Functies van het Landschapsobservatorium Nederland:

- Draagt actief bij aan het toegankelijk maken van up-to-date informatie over landschap, landschapskwaliteit en ontwikkelingen in het landschap,
- Maakt periodiek een rapport op over de kwaliteit van het landschap (o.a. MAC),
- Ontwikkelt criteria om landschapskwaliteit vast te stellen, om de explicitering en realisering van overheidsambities m.b.t. landschap te helpen verwezenlijken,
- Ondersteunt de ontwikkeling van mechanismen voor monitoring van het landschap,
- Biedt een virtuele ontmoetingsplek voor beheerder, onderzoekers en beleidsmakers t.b.v. het delen van kennis en het verwaarden van nieuwe inzichten,
- Stimuleert samenwerking tussen praktijk en wetenschap m.b.t. landschap,
- (Promoot campagnes van maatschappelijke bewustwording met betrekking tot landschap, de functies en hoe het zich ontwikkelt en wordt getransformeerd.)
- Verspreidt studies en rapporten,
- Volgt Europese initiatieven op het gebied van landschappen,
- Organiseert cursussen, conferenties en tentoonstellingen over landschap.

Het Observatorium is een samenwerkingsverband van alle relevante partijen om tot een serieuze Nationale invulling van de ELC-doelen te komen. Het vormt één loket op het gebied van kennis van het Nederlands Landschap en is het forum voor de uitwisseling van ervaringen en de ontwikkeling van kennis en instrumenten om de overheidsrol in het kader van de ELC goed uit te kunnen voeren.

Operationele werkwijze

1. Website: voor & door professionals en bestuurders, met daarop o.a.:

- informatie over deskundigen en deskundigheid: contact,
- kennis m.b.t. landschap: direct en via links/url's (naar bijv. RCE, PBL),
- informatie over professionele bijeenkomsten,
- doorverwijzingen naar (agenda's) van partners (LNL, VNC, Alterra, etc.).

2. Bijeenkomsten

Voor professionals:

- Eén keer per jaar wordt een symposium georganiseerd waar professionals kennis uitwisselen, en de ontmoeting (ook met bestuurders) wordt gefaciliteerd,
- Op ad hoc basis: cursussen, conferenties e.d.

Voor publiek:

- Jaarlijks een 'Dag van het landschap', waarbij het accent ligt op het beleven van het landschap (wandelen & fietsen) te organiseren in nauwe samenspraak met de partnerorganisaties.